

1. PLEC (111) sb

plec *f* (9), **plec** *m* (8), **plece** *n* (3), **pleca** *f* (2), **plecy** *pl t* [i użycia *pl ze znac. 1., 3. i 4.*] (84), **pleca** *pl t* (2), *plecy pl t a. pleca pl t* (3); *plec f ZapWar, KlonFlis*; *plec m Prot, KochFr* (2), *WyprPl, GosłCast*; *plece BudBib*; *plec f : plec m : plece : pleca Murm* (1:-:1:-), *Leop* (1:2:-:-), *SienLek* (4:1:-:-), *Calep* (-:-:1:2); *plece pl t StryjKron, Calep*.

e jasne.

sg N piece n (3), *plec f SienLek* (2), *pleca f* (2), *plec m* (1) *Leop*; *plece Murm, BudBib*; *plece : pleca Calep* (1:2). ◇ *G plecy f* (1). ◇ *A plec f* (3), *plec m* (2); *f Leop*; *m GosłCast*; *f : m SienLek* (2:1). ◇ *I plecą f* (1) *KlonFlis*. ◇ *L plecu m* (5) *Leop, Prot, KochFr* (2), *WyprPl, plecy f* (2) *ZapWar, SienLek*. ◇ *pl i du N plecy [pl od piec f a. pleca, a. du od plec f a. place a. pleca]* (12), *pieca [pl od plece a. du od plec m]* (1) *Calep*. ◇ *G plec [pl od plec m a. plece a. pleca]* (5), *plecy [pl od plec f a. plece]* (2), *plec(o)w [pl od plec m]* (1), *plecu [cum ai szerokich; du od plec m]* (1) *KochMon*; *plec BudBib* (2), *Oczko, SiebRozmyśl, plecy KarnNap*; *plec : plecy : plec(o)w Calep* (1:1:1). ◇ *D plecám [pl od plec f a. plec m a. plece a. pleca]* (2) *OpecŻywList, FalZioł, plecóm [pl od plec m a. plece] Mącz* (2). ◇ *A plecy [cf N]* (26), *pleca [cf N]* (1) *StryjKron*. ◇ *I plecoma [du od plec m a. plece]* (5), *plecami [pl od plec f a. plec m a. plece a. pieca]* (4) *ZapWar, BielKron, BielSpr, SarnStat, plecy [pl od plec m a. plece]* (2); *-oma Murm, FalZioł, BibRadz, Mącz*; *-oma : -y SienLek* (1:2); *~ -oma* (1), *-(o)ma* (4); *-ami* (3), *-(a)mi* (1). ◇ *A a. I plecy* (3). ◇ *L plecach [pl od plec f a. plec m a. plece a. pleca]* (16), *plecowu [du od plec f a. plec m a. plece a. pleca]* *ZapWar* (4), *plec(o)ch [pl od plec m a. plece]* (2), [*plecu [cum pron swoich; du od plec f a. plec m a. plece a. pleca]*]; *-ach : (o)ch FalZioł* (3:2); *~ -ach* (5), *-äch* (5), *-(a)ch* (6); *-ach KarnNap, SkarŻyw, KlonFlis*; *-äch BudBib*; *-ach : äch BielKron* (1:3), *SienLek* (1:1).

Sł stp, Cn: plecy, Linde XVI – XVIII w.

1. Część ręki (lub u zwierzęcia: przedniej nogi) przylegająca bezpośrednio do tułowia; ramię, łopatka, bark; *scapula Murm, Mymer*¹, *BartBydż, Mącz*; *humerus Mącz, PolAnt, Calep*; *armus Vulg; lacertus Calep* (31) : *yakom ya nyeszbyl grzegorza Szczodra anym zadał yemv rany szyney gwalthem napleczy yego. ZapWar 1502 nr 1933*; *Scapula Das íchulterblat nechft dem nack. Plyece. Murm 57*; *Interscapilium spacium inter scapulas. Czwiřchenden íchultern. Myędzy plyecomá Murm 57*; *Brachium. der gantz arm mit der hant ader der arm oben von der íchultem bifz zů dem elen bogen. Cáła ręká od pleci áz do łokcýá. Murm 58*; *Mymer*¹ 23v; *BartBydż 138b*; *LibLeg 11/156v [2 r.]*; *A łoy y ogon y wřlyftkę tłuřtořć ktora obrařta kořo wnętrza/ odzieckę teź wątroby/ y dwie nerce z łoim ich/ y plec prąwá/ oddzielił. Leop Lev 8/25, Lev 8/26, Num 6/19*; *Krol Bolesław kazał ty złodzieie w leřie połápác/ ktorzy chodzili z dobythem i mieczmi po leřie plecy im pořchły/ iż niemogli mieczow pochowác. BielKron 345v, 329v*; *Humeri, Pleci. Mącz 159c, 371a [2 r.]*; *lin ieden rořpłatány mabyć ná pierři przyložon á drugi miedzy plecy SienLek 91*; *Ale y potym poznác ieřli mu [koniowi] iedná plec wyřřza niřli druga/ pewnie wyplecony. SienLek 170, 170, 170v [4 r.]*, 171; *[krol Bawelski] obćiażył rycerřtwo řwe służbą wielką okořo Coru/ káźda głowá obřlyřáła/ y káźde plece řtárte/ á zapłaty mu nie byřo BudBib Ez 29/18*; *[Arcybiskup] Pomázał mu do łokciá od dłoni pocźawřzy. Práwiceř/ rámięř/ pierřiř/ y grzbiet miedzy plecyř/ Ná krzyř StryjWjaz C2v; Calep 97a, 491b, 576a*; *Potym ná głębiąř/ tą y ową plecąř/ Ochotnie płynącř/ w byřtre y wodźie miecąř KlonFlis E2*.

Przen: O walce (1) :

Zwrot: »plecami swemi popierać« (1): Król Zygmunt wyznawa, którym sposobem iest nabyta Prufka ziemiá, y wybáwioná od Krzyzaków: á iż tego plecámi íwémi Polacy popieráli *SarnStat* 1128.

2. pl t Pas barkowy, ramiona, niekiedy cała tylna część tułowia od pasa do karku (u zwierząt: grzbiet); scapulae Vulg, Mącz, Calep, Cn; (h)umerus a. humeri PolAnt, Vulg (73) : anym yemu zadal thrzech ran yeny krvavey vlgová [lege: w głową]/ a dw szynv na plecchow [lege: na plecowu]/ gwalthem *ZapWar* 1505 nr 2002, 1503 nr 1928, 1507 nr 1900, 1505 nr 2030, 1510 nr 2070, 1511 nr 2089 (10); [byki] iedno w czele á w pleczech wietfzã mocz maiã. *FalZioł* IV 13a; [mamka] aby była zdrowa/ czudney ofoby/ w pleczech mocna á w pierfiach fzyroka. *FalZioł* V 36; *BielŻyw* 81, 159; Pleci barzo wypięte znamio. człowieka odtworzyftego żywienia y oby(czaio)w *GlabGad* P, O8v [3 r.], P żp; *Leop Deut* 18/3; *BibRadz Ez* 34/21; Tę Sybillę piżã chodźć w czyrwonym odzyeniu/ á fkorę Kozłową ność ná plecach *BielKron* 135; [Skanderbeg] miał ná plecách znamię iáko miecz fspodziewienim wfzytkich ludzi *BielKron* 242, 21, 56, 242v [2 r.]; Scapularis, Co ku plecóm należy. *Mącz* 371a; *SienLek* 16; *BielSpr* 47v; Lopátka moiá od plec niech odpádnie/ y ramię moje niech zftáwu będzie wytrácone. *BudBib Iob* 31/22, *Is* 49/22; *PaprPan* H2v; *SkarŻyw* 413; Woyt Sambiyfki Krzyżák/ wnet Tarcz zá plecá ná grzbiet zárzućil/ á obiémá rękómá miecz viáwfzy fciãł onego Rusiná iednym zámáchem *StryjKron* 310; *Calep* 951a [2 r.]; Złodzieiá niedorołkã naprzod rozgã karzã: A wtory raz odchodźć z pryfkowánã twarzã. Czáfem też krváwã brodzę przez plecy nápiżã *KlonWor* 37; [Pozdraw D7; Bo tá nálfzych niewiałt czápkã wiśi áż ná plecá *BusLic* 9v; Iużże moy namileyfzy Izááfzu/ nie zrzucay tego ftołá drew z plecu twoich. *BzowRóz* 78].

W połączeniach szeregowych z innymi częściami ciała (12): tha żyła którą zowã głównã iest dofwiadczóna [...] naprzeciw fluxom/ ktore w oczy/ w ramiona y też w pleczy wfłępuiã. *FalZioł* V 58v, V 8v, 18b, 49v; *KromRozm III* F6v; *BielKron* 458v; *BielSat* C4v; oni ták czynili wetknãwfzy koł w ziemię káždy fwoy ósobno przybráli iáko człowiekã/ vczyniwfzy głowę/ plecy/ brzuch y ręce *BielSpr* 4, 4; *BielRozm* 23; *Oczko* 14, [40].

W charakterystycznych połączeniach: plecy chude, małe, nierowne, okołatane [= zbite], suche, wypięte; moc w plecach (2), mocny.

Zwroty: »nosić na plecach« = dźwigać (1): nie potrzebuie człowiek takiego grzbietu iako v konia, gdyiż nanim nie ieżdżã, takież j żadnego brzemienia nie nośã tilko na ramionach á na pleczech. *GlabGad* D8; [Ktorys ízołthey godziny na dzieñ zmiałtha fkrzyżem wywiedzion/ ktoris niołł na fwoгих zranionych pleczu *Pozdraw* D7].

»plec svoj stawić« (1): Ták człowiek/ gdy ná fkálny prãd nienáwãtlony Tráfi/ á plec fwoy mocny nieporuřzony/ Stáwi ná fczekotliwé á odłotná wály/ Ten [...] mąż dołkonály. *GostCast* 42.

»włóżyć, kłaść na plecy« = imponere scapulae a. in humeros Vulg (2:1): *OpecŻyw* [61]; Wítał tedy Abráhám ráno/ y wziãwfzy chleba y fláífę wody/ włożył iey ná plecy/ y dał iey dziećię y thák yã odpráwił. *Leop Gen* 21/14; *WujNT Matth* 23/4.

Wyrażenia: »nazad ku plecóm« (1): Opisthotonos, rigor quo caput scapulis annectitur, Gdy fziyá ćirpnie álbo drętwieye/ á ták fie ná zad ku plecóm kurczy. *Mącz* 266a.

»włosy po plecach się roztaczające, po plecach rozpuszczone« (1:1): *OpecŻywList C*; [niewiasty] włosy długo nośną po plecach rozpuszczone *BielKron* 452v.

»szerokie (a mięjsze) plecy; szerokich, wielkich plec(u) (a. plecow); na plecach szeroki« = *humerosus Mącz, Calep; lacertus Calep* [szyk 4:2] (2;2:1;1): Pleci zaśię fzyrokie á miąśfze mocne⁸⁰ człowieka znamionują *GlabGad* O8v; *Mącz* 159c; Iefli [koń] ná plecach iefth fzeroki póspółicie bywa twárdo wty *SienLek* 186v; Powiedzże mi, jako mam zwać Greczyna tego, Co to plecu szerokich i wzrostu wielkiego. *KochMon* 25; *Humerosus, Quod latos humeros habet* – Ramienisty, wielkich pliecz. *Calep* 491b, 576a.

Szeregi: »plecy a biodra« (1): wżytka mocz iego [niedźwiedzia] iefł w plecach á wbiodrach, przeto też na zadnie nogi się wfpina y chodzi *FalZioł* IV 13c.

»na plecy i na piersi« (1): Máże też Káplán dziecię ná plecách y na pierśiach świętym oleiem/ ktory znaczy káfkę Duchá świętego. *KarnNap* B4. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

»ramiona i (a) plecy; ramionka z plecoma« [szyk 2:1] (2;1): Widziś niniję plecy ij ramiona moje bytz bez męki/ w pi(ą)tek poniofą na łobie krzyż cięśfki *OpecŻyw* [79v]; *FalZioł* V 21a; *GlabGad* D8. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.].

»szyja i plecy« (1): opuchliny działł oddala gdy płokanie wczyniśz ocztem y Ałunem/ pierwey bańki prziftawiwży siekane na fzygi y na pleczoch. *FalZioł* III 36a. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

Przen (4) : [Ochrzczony] zá káfką Duchá S. przez wiaré ferdeczną/ y przez pracą swoich plecj/ to iefł przez pracowity swoy żywot/ ma znieprzyacielem duźny^m mocnie walczyć *KarnNap* B4v; [Obacz y pásterzá dobrego/ co był sftąpił z oney owczárnie błogofławioney/ tu na ziemskiej puftyni fłukác obłędliwey owieczki/ á on porwawży iá ná plecá swoie/ nieśie do niebá. *BzowRóz* 90].

Fraza: »brzemie z plec zjęte« (1): odeydzie od nich iármzo iego [Aszura]/ y brzemie iego z plec iego zjęte będzie [et onus illius ab desuper humero eius removebitur]. *BudBib* Is 14/25.

[*Zwrot*: »człowieka na swojej perfony pieca włożyć« = przybrać postać ludzką: bowiem [Chrystus] człowieká ná swoiey perfony pleca włożywży/ iego do siebie węzłem ná wieki nie rozwiązánem przyłączył. *BzowRóz* 44.]

Wyrażenie: »w ramieniu plec swoich« (1): W rámieniu plec swoich/ [Bóg] moc y siłę pokazał/ Hárdé by wiátr rozpróřzył/ co chciał to dokazał. *SiebRozmyśl* F4.

a) *astron.* W opisie gwiazdozbioru noszącego nazwę istoty żywej (1) :

Wyrażenie: »szerokie plecy« (1): W tym iefł niewielki záiac/ w tym nogi Chártowé: W tym okręt/ y fzerokie plécy Chyronowé *KochPhaen* 19.

3. *Jednostki frazeologiczne oznaczające sprzyjanie, poparcie* (5) :

[*Zwrot*: »mieć za plecoma za swymi«: Który przereczony prokurator i mocnie z prawa dany, mając za plecoma za swymi strony wyżej napisane, iż [...] *KsięgiSądŁack* 1561 nr 163.]

Wyrażenie przymiokowe: »po piecu (a. po plecach)« [w tym: po czym (czyich) (5), [komu]] = w funkcji przymiotnika: pomyślny, korzystny, odpowiedni dla kogoś (5): Dzięku y Bogu iżci dał koniá po twym plecu *Prot* A4v; Ná fklęnicę. [...] Teraz czás przyniośł/ zem iefł Głófkowfkiemu dáná: Niemogłam mieć lepźszego po fwym plecu páná. *KochFr* 123, 79; *WyprPl* B; nie po náfzych plecach

tám te kupie/ Ludzi tám w tǎrgu przedǎiǎ iuż mi wierz/ Iáko inny źwierz. *KlonFlis* D2; [[*Każda sekta*] co fię iey podoba przyjmuie/ y w onym fię tylko kocha/ y pochwała/ co nie po iey plecach to odrzuca *WilkowPrzycz* II 81; *PrzylDysp* E2v; *SenekaGórn* 209 (*Linde*)].

~ [*W przeciwstawieniu*: »po piecu ... w oczy«: bo to bydź niemogło/ iżby w żegludze iedenże wiátr był po plecu dobrym/ á złym w oczy. *SenekaGórn* 209 (*Linde*).] ~

4. *Zwichnięcie stawu barkowego u konia* (2) : Ná plec końki/ tho ieft/ gdy w plecách nogę wywinie. Naprzod ábyś poznał wyplecenié/ káz mu nogę chromą wyciągnąć/ ieflić łobie wycięgąć nie da/ tedyć wyplecony. *SienLek* 170, Aaaav.

Synonimy: 1. łopatka, ramię; 2. grzbiet; 3. splecienie, wyplecienie.

MC